

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

5 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 5, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 1

TOSHKENT-2020

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали

№5 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-5>

Бош муҳаррир:

Раҳматов Анвар Исламович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори

Бош муҳаррир ўринбосари:

Отажонов Абдоржон Анварович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори ўринбосари,
юридик фанлар доктори, профессор

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ЖУРНАЛИ

ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Одилқориев Ҳожимурод Тўхтамуродович

*Юристар малакасини ошириш маркази кафедра
мудири, юридик фанлар доктори, профессор*

Окюлов Омонбой

*Юристар малакасини ошириш маркази
профессори, юридик фанлар доктори,
профессор, Ўзбекистон Республикасида
хизмат кўрсатган юрист*

Саидова Лола Абдувахидовна

*Юристар малакасини ошириш маркази кафедра
мудири, юридик фанлар доктори*

Тошев Бобокул Норқобилович

*Юристар малакасини ошириш маркази кафедра
мудири, юридик фанлар доктори*

Аюбов Улугбек Тулаганович

*Юристар малакасини ошириш маркази доценти,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган
юрист, юридик фанлар номзоди, доцент*

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусаҷонович

*Бош Прокуратура Академияси Марказ бошлиғи,
юридик фанлар доктори, профессор*

Отаҳонов Фозилжон Хайдарович

*Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси
хузуридаги Ҳалқаро тижорат арбитраж (ҳакамлик)
суди раиси, юридик фанлар доктори (DSc), доцент*

Исроилов Боҳодир Ибрагимович

*Юристар малакасини ошириш маркази
кафедраси мудири, иқтисод фанлар доктори,
профессор*

Масъул котиб:

Раҳманов Шухрат Наимович

*Юристар малакасини ошириш маркази доценти,
юридик фанлар номзоди*

Саҳифаловчи: Ҳамидулло Мўминов

Контакт редакци журнали:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

Общественно-правовой и научно-практический журнал
ВЕСТНИК ЮРИСТА
№5 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-5>

Главный редактор:

Рахматов Анвар Исламович
Директор Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции

Заместитель главного редактора:

Отажонов Абдоржон Анварович
Первый заместитель директора Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:
Общественно-правового и научно-практического журнала
ВЕСТНИК ЮРИСТА

Адилкариев Хожимурод Тўхтамуродович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук, профессор

Окюлов Омонбой

Профессор Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Республики Узбекистан

Саидова Лола Абдувахидовна

Заведующая кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Тошев Бобокул Норқобилович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Исроилов Боходир Ибрагимович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор экономических наук, профессор

Аюбов Улугбек Тулаганович

Доцент Центра повышения квалификации юристов, Заслуженный юрист Республики Узбекистан, кандидат юридических наук, доцент

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусајонович

Начальник Центра Академии Генеральной Прокуратуры, доктор юридических наук, профессор

Отахонов Фозилжон Хайдарович

Председатель Международного коммерческого арбитражного суда при Торгово-промышленной палате, доктор юридических наук, доцент

Ответственный секретарь:

Рахманов Шухрат Наимович

Доцент Центра повышения квалификации юристов, кандидат юридических наук

Верстка: Хамидулло Муминов

Контакт редакции журнала:
100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff
100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

**Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD**
№5 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-5>

**Chief Editor:
Rakhmatov Anvar**

Director of the Lawyers' Training Center
under the Ministry of Justice

**Deputy Chief Editor:
Otajonov Abrorjon**

First Deputy Director of the Lawyers' Training
Center under the Ministry of Justice, Doctor of
Law Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD
**Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD**

Adilkariyev Khojimurat

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences, Professor*

Oqyulov Omonboy

*Professor at the Lawyers' Training Center, Doctor of
Law Sciences, Professor, Honored Lawyer of the
Republic of Uzbekistan*

Saidova Lola

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences*

Toshev Bobokul

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences*

Israilov Bokhodir

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Economics, Professor*

Ayubov Ulugbek

*Senior Lecturer at the Lawyers' Training Center,
Candidate of Juridical Sciences, Associate
Professor, Honored Lawyer of the Republic of
Uzbekistan*

Mamasiddikov Muzaffarjon

*Head of the Center of the Academy of the General
Prosecutor's Office, Doctor of Law Sciences, Professor*

Otaxonov Foziljon

*Chairman of the International Commercial
Arbitration Court at the Chamber of Commerce
Doctor of the Science of Law, Associate Professor*

**Executive Editor:
Rakhmanov Shukhrat**

*Senior Lecturer at the Lawyers' Training Center,
Candidate of Juridical Sciences*

Pagemaker: Khamidullo Muminov

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. РАХМАНОВ Абдумухтор Режжаббаевич ИСЛОМ ҲУҚУҚИДА ШАРТНОМАЛАРНИНГ ТУРЛАРИ: МУЗОРАБА, МУШОРАКА ВА МУРОБАҲА	8
---	---

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ.
ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

2. РУЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич МАЖБУРИЯТЛАРНИ БАЖАРИШНИНГ ТАЪМИНЛАШ УСУЛИ СИФАТИДА МОЛ-МУЛКНИ УШЛАБ ҚОЛИШНИНГ ЦИВИЛИСТИК МОҲИЯТИ.....	13
--	----

3. РАҲМАТОВ Анвар Исломович СПОРТ БЎЙИЧА АГЕНТ ФАОЛИЯТИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ: ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ ТАҲЛИЛИ ВА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ...	19
--	----

4. ЗАЙНОБИДДИНОВА Фарангиз Бахтиёр қизи СМАРТ ШАРТНОМАЛАР АСОСИДА ИНВЕСТИЦИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ	24
--	----

ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ИҚТИСОДИЙ ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ.
ҲАКАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ

5. БАҲРАМОВА Мохинур Бахрамовна “ХАЛҚАРО ТИЖОРАТ АРБИТРАЖИ ТЎҒРИСИДА”ТИ ҚОНУННИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЗАРУРИЯТИ.....	33
---	----

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

6. ОТАЖОНОВ Абборжон Анварович ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ МУРОСАСИЗЛИК ҲУЛҚ-АТВОРНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА КОМПЛЕКС ЁНДОШУВ.....	38
--	----

7. ИСМАЙЛОВ Баходир Исламович, ХЎЖАЕВ Миршод ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАИШИЙ КОРРУПЦИЯНИ БАРТАРАФ ЭТИШ БЎЙИЧА ЧОРА ТАДБИРЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АМАЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ	45
--	----

8. ОМОНОВ Зафаржон Рахмоналиевич ҚИЙНАШНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ ВА ЎХШАШ ТАРКИБЛИ ЖИНОЯТЛАРДАН ФАРҚЛАШ МУАММОЛАРИ	53
---	----

9. БЕРДИАЛИЕВ Бахтиёр Эркинович КОРРУПЦИЯНИ ОЛДИНИ ОЛИШДА “ҲАЛОЛЛИК ВАКЦИНАСИ”НИНГ АҲАМИЯТИ.....	60
--	----

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

10. КИРВЕЛЬ Виталий Казимирович, МИХЕЕНКО Павел Александрович КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАССЛЕДОВАНИЯ УГОЛОВНЫХ ДЕЛ О ВЗЯТОЧНИЧЕСТВЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ, ПРОБЛЕМЫ.....	68
---	----

11. ЧОРИЕВА Дилбар ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ БОСҚИЧИДА ҲИМОЯЧИ ИШТИРОКИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА ПРОЦЕССУАЛ МАСАЛАЛАРИ.....	74
--	----

**12. ЗУЛФУҚОРОВ Абдувахоб Абдумалик ўғли,
МУХАМЕДЖАНОВА Мадина Махкамджановна**
КИЙИМДАГИ МЕХАНИК ШИКАСТЛАНИШЛАРНИ ТРАСОЛОГИК
ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ИМКОНИАТЛАРИ 81

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

13. ШАКУРОВ Рафик Равильевич
ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА АДВОКАТ ҲИМОЯ НУТҚИНИНГ
АЙРИМ ЖИХАТЛАРИ ВА АҲАМИЯТИ 87

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

14. ТОШЕВ Бобокул
КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШГА ОИД ХАЛҚАРО НОРМАЛАРНИ МИЛЛИЙ
ҚОНУНЧИЛИККА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ 76

15. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич
МАЖБУРИЙ МЕҲНАТНИ ТУГАТИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ВА МИНТАҚАВИЙ
СТАНДАРТЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ 99

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

16. АРТИКОВ Дилмурод Рахматиллаевич
ЯПОНИЯДА СУД НОРМАКОНТРОЛИ ВА УНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 108

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ИСМАИЛОВ Баходир Исламович

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси Коррупцияга қарши курашиш
Илмий-таълим маркази бошлиғи, юридик фанлар доктори, профессор
E-mail: ismoiliy1965@gmail.com

ХЎЖАЕВ Миршод

Бош прокуратура Академияси мустақил изланувчиси
E-mail: mirshodxojayev40@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАИШИЙ КОРРУПЦИЯНИ БАРТАРАФ ЭТИШ БЎЙИЧА ЧОРА ТАДБИРЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АМАЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): Исмаилов Б.И., Хўжаев М.
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА МАИШИЙ КОРРУПЦИЯНИ БАРТАРАФ ЭТИШ БЎЙИЧА
ЧОРА ТАДБИРЛАРНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АМАЛИЙ ЖИҲАТЛАРИ // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 5 (2020), Б. 45-52.

 5 (2020) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2020-5-7>

АННОТАЦИЯ

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида коррупциянинг барча турлари ва кўринишларига қарши курашиш юзасидан самарали институционал ва ташкилий-ҳуқуқий чора тadbирлар олиб борилмоқда. Шунга қарамасдан, юртимизда коррупцияни қабул қилиш индекси юқориликгича қолмоқда. Мақолада коррупциянинг энг кўп тарқалган турларидан бири сифатида маиший коррупция, унинг юртимиздаги кўринишлари ва салмоғи таҳлил қилинган ҳамда уни бартараф этиш юзасидан таклифлар берилган. Маиший коррупция фуқаролар ва ҳокимият вакиллари (соғлиқни сақлаш ва таълим тизимида, рўйхатдан ўтказишда, ҳарбий чақирик, давлат хизматларини кўрсатиш, имтиёз ва ёрдам пуллари олиш, суд тизими ва бошқалар) ўртасидаги одатий келишувларни ўз ичига олади ва ҳар доим жиддийроқ тусдаги жиноятлар учун бошланғич этап бўлиб хизмат қилади.

Калит сўзлар: коррупция, маиший коррупция; краудсоусинг, жамоатчилик назорати, ахлоқ-одоб кодекслари, активларни декларациялаш.

ИСМАИЛОВ Баходир Исламович

Начальник Научно-образовательного центра противодействия коррупции Академии
Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор
E-mail: ismoiliy1965@gmail.com

ХУЖАЕВ Миршод

Самостоятельный соискатель
Академии Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан
E-mail: mirshodxojayev40@gmail.com

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕР ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ БЫТОВОЙ КОРРУПЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН**АННОТАЦИЯ**

В последние годы в Республике Узбекистан принимаются эффективные институциональные и организационно-правовые меры по борьбе со всеми формами и проявлениями коррупции. Несмотря на это, индекс восприятия коррупции в нашей стране, пока остается высоким. Бытовая коррупция встречается во взаимоотношениях между гражданами и государственными служащими (в системе здравоохранения и образования, регистрации, военного призыва, государственной службы, предоставления льгот и пособий, судебной системы и др.). В статье анализируется бытовая коррупция как одно из наиболее распространенных видов коррупции, форм, видов и распространенности бытовой коррупции, а также даются предложения по ее искоренению.

Ключевые слова: коррупция, бытовая коррупция; краудсорсинг, общественный контроль, кодексы поведения, декларирование активов.

ISMALOV Bahodir

Head of Scientific and Educational Anti-corruption center Academy of the Prosecutor General
Republic of Uzbekistan, Doctor of Law Sciences, professor
E-mail: Ismoiliy1965@gmail.com

KHUYAYEV Mirshod

The Academy of the General Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan,
independent researcher
E-mail: mirshodxojayev40@gmail.com

PRACTICAL ASPECTS OF IMPROVING MEASURES TO COMBAT PETTY CORRUPTION IN THE REPUBLIC UZBEKISTAN**ANNOTATION**

In recent years, the Republic of Uzbekistan has taken effective institutional and legal measures to combat all forms of corruption. Nevertheless, the corruption perception index in our country remains high. The article analyzes petty corruption as one of the most common types of corruption, forms, types and prevalence of everyday corruption, as well as offers suggestions for its elimination. Petty corruption includes, for example, regular agreements between citizens and government officials (in the health care and education system, registration, conscription, public service, benefits and allowances, the judiciary, etc.).

Keywords: corruption, petty corruption, crowdsourcing, public control, codes of conduct, asset declaration.

Фуқаролар кундалик ҳаётида доимий равишда дуч келадиган коррупция турларида бири – бу аҳоли ва давлат хизматчилари ўртасидаги ҳамфикрликдан келиб чиқадиган маиший (хорижий давлатларда кичик ёки административ коррупция деб ҳам аталади) коррупциядир [1, Б.153].

Маиший коррупциянинг объектив томони бўлиб, ўрта бўғин давлат хизматчилари томонидан пул, совға ва бошқа қимматликлар, моддий ва номоддий кўринишдаги хизматлар, ҳар қандай масалалар юзасидан икки тарафлама ҳамкорлик эвазига таъсир доирасидан фойдаланиш, хизмат вазибаларини суиистеъмом қилиш ёки шунчаки қонун талабларини бажармаслик ҳисобланади [2, Б. 49–70].

Маиший коррупциянинг турлари ва шакллари, шунингдек, тарқалиш даражаси тармоқ, соҳа ва ҳудудга қараб фарқ қилади ҳамда давлат органларининг кадрлар истиқболи ва сифатини кўрсатиб беради (ҳаёт сифати даражаси, таълим, қонунни ҳурмат қилиш, ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимояланганлик ва бошқалар).

Маиший коррупция қонун талабларининг бузилишига сабабчи бўлиш билан биргаликда қонунга бўйсунмаслик, қонунни ҳурмат қилмаслик (ҳаракат ёки ҳаракатсизлик) каби ҳулқ-атворни шакллантиради. Ушбу ҳолат кўп ҳолларда фуқароларнинг ўзлари хатти-ҳаракатларидан келиб чиқади.

Маиший коррупциянинг таркибий қисмлари сифатида кичик миқдордаги порахўрлик, мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш, таъмагирлик, совға ва ноқонуний муқофотларни қабул қилиш, тижоратда пора эвазига оғдириб олиш, непотизм, кронизм, фаворитизм, протекционизм ва бошқа хатти-ҳаракатларни кўришимиз мумкин. Халқаро экспертларнинг маълумотига асосан, совғаларнинг ўртача олинган суммаси 300-500 АҚШ долларини ташкил этади [3].

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришганидан сўнг коррупциянинг барча турлари ва кўринишларига қарши курашиш юзасидан институционал ва ташкилий-ҳуқуқий чора тадбирлар олиб борилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси, давлат хизматини тартибга солувчи қонунлар ҳамда давлат хизматчиси мақомини белгиловчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга тегишли нормалар киритилди. Ўзбекистон Республикаси 2008 йилда БМТнинг Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида конвенцияга ҳамда 2010 йилда ИХХТнинг коррупцияга қарши курашиш бўйича Истамбул режасига қўшилди. Вазирлар Маҳкамасининг 02.03.2016 йилдаги 62-сонли қарори билан давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидалари қабул қилинди [4].

2017 йилда Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилиниб, коррупцияга қарши курашиш ва давлат органларида коррупцияни бартараф этиш юзасидан асосий тушунчаларга таъриф берилди ҳамда Коррупцияга қарши курашиш бўйича миллий кенгаш ташкил этилди [5].

2018 йилда Олий Мажлис палаталари ҳузарида коррупцияга қарши курашиш ва коррупцияни бартараф этиш бўйича кўмиталар, 2019-2020 йилларда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги ҳамда Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди.

Сўнгги йилларда юртимизда бу борада сезиларли ишлар амалга оширилганлиги кўриниб турибти. Давлат бошқаруви тизимида коррупцияни олдини олиш, коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш ҳамда фуқаролар ва давлат хизматчилари ўртасида коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш борасида тизимли чора-тадбирлар олиб борилди.

Коррупцияга қарши курашиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирларнинг самарасини ошириш мақсадида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, давлат бошқарув органлари фаолиятининг шаффофлигини таъминлаш, жамоатчилик ва парламент назоратини кучайтириш, давлат хизматларини кўрсатиш ҳамда суд ва ҳуқуқни муҳофаза этиш органларининг фуқаролар билан ҳамкорлигини кучайтириш механизмлари янгиланди.

Афсуски, олиб борилган чора тадбирларга қарамадан, юртимизда коррупцияни қабул қилиш индекси юқориликча қолмоқда. Буни халқаро рейтинглар билан биргаликда ижтимоий сўровлар ҳам тасдиқлайди. Transparency international коррупцияни қабул қилиш индексида Ўзбекистон Республикаси 180 давлат орасида 153-ўринни эгаллаган [6].

Economist Intelligence Unit [7] ва Freedom House ташкилотларининг “Давлат хизматчилари ўртасида коррупция” субиндикаторида [8] Ўзбекистон Республикаси “0” балл билан баҳоланган. Бунинг асосий сабаблари сифатида фуқароларнинг турар жойлари “снос” қилиниши, мансабдор шахсларнинг совуққонлиги, юқори даражада маиший коррупциянинг мавжудлиги ва бошқа факторлар кўрсатилган.

2018-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасининг турли ҳудудларида бир нечта ташкилотлар (“Ижтимоий фикр” Жамоатчилик фикрини ўрганиш маркази, Фуқаролик жамиятини ўрганиш маркази ва бошқалар) томонидан иқтисодиётнинг энг заиф соҳалари бўйича ўтказилган. 2497 нафар респондентлар қатнашган ижтимоий сўровномага кўра аҳолининг кундалик ҳаётида коррупция мунтазам равишда кузатилади [9].

Жумладан, сўровномада қатнашганларнинг 41 фоизи коррупцияга кам ҳолларда бўлсада, дуч келишини, 18 фоизи эса, доимий равишда дуч келишини маълум қилган. Шунингдек, сўралганларнинг 38 фоизи коррупцияга дуч келмаганликларини, лекин атрофдагилардан эшитганликларини маълум қилишган.

Сўровнома қатнашчилари томонидан коррупциядан энг кўп зарар кўрадиган соҳалар сифатида таълим (46,2%), соғлиқни сақлаш (43,7%), бошқарув-назорат фаолияти (23%), ҳуқуқни муҳофаза қилиш (19,7%), уй-жой коммунал ва капитал-қурилиш (16,7%) суд (16,6%), давлат активларини бошқариш (6,2%) ҳамда ободонлаштириш (3,1%) тизимлари кўрсатилган.

Энг кўп тарқалган пора объекти сифатида нақд пул кўрсатилган (44% -миллий валюта, 42% чет эл валютаси). Сўралганларнинг 14 фоизи пора объекти турли хил хизматлар кўрсатиш шаклида ҳам

бўлишини таъкидлашган. 10 фоиз ҳолатларда, респондентлар пора совғалар шаклида (уй-рўзғор ва истеъмол товарлари, алкоголь маҳсулотлари), 8 фоиз ҳолатларда эса шахсий фойдаланиш учун қимматбаҳо телефон, кийим каби товарлар ёки турли хил хизматлар учун тўловлар шаклида бўлиши маълум қилинган (туризм, дам олиш, ўқиш, ремонт ва бошқалар).

Шунингдек, сўровнома ҳудудлардаги порахўрликнинг ўзига хос жиҳатларини, яъни ҳудудга қараб пора олувчиларнинг истеъмол товарлари, қимматбаҳо буюмлар ёки уй ҳайвонларини афзал кўришини очиб берди. Айрим ҳудудларда хизмат эвазига хизмат кўрсатиш ҳолатлари мавжудлиги ҳам кўрсатилган.

Шу каби, мазкур сўровнома алоҳига хизматлар кўрсатишнинг бир қанча турларида коррупциянинг мавжудлигини кўрсатади (врач қабулида бўлиш, тиббий кўриқдан ўтиш ёки ҳирург муолажасида бўлиш (46%), умумтаълим мактабларида баҳолаш ёки имтиҳонлар (34%), соғлиқ ҳолати тўғрисида маълумотнома ёки ишга яроқсизлик тўғрисида маълумотнома (29%), рухсат ёки лицензия, ҳайдовчилик гувоҳномасини олиш, қурилишга рухсат олиш, болани мактабга киритиш (25%), ишга қабул қилиш, уй-жой коммунал хизматларини кўрсатиш, давлат харидлари, импорт ва экспортни амалга ошириш (13%).

Шу ўринда сўровномадан фуқароларнинг ўзлари ҳам коррупциявий ҳолатларни келтириб чиқаришга мойилликлари (22,5%) кўриниб турибти. Фуқаролар 15,5 фоиз ҳолатларда доимий, 16 фоиз ҳолатларда ўрта даражада, 27,5 фоиз ҳолатларда баъзан ҳамда 6 фоиз ҳолатлар камдан кам коррупцияга йўл қўйишади.

Сўровнома иштирокчиларининг аксарият қисми (41%) тиббиёт ходимлари, педагоглар, тарбиячилар ва бошқа касб эгаларига унча қиммат бўлмаган совғалар беришларини маълум қилган бўлсалар, 18 фоиз респондентлар уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш ходимларига хизмат учун кўшимча тўловлар беришларини маълум қилишган.

Сўров натижасида фуқароларнинг маиший коррупцияга мурасали муносабатда эканликлари кўриниб турибти. Масалан, сўралганларнинг 43 фоизи ишга қариндошлик ёки таниш-билишчилик орқали кириш ҳолатларини сабий баҳоламасликларини ҳамда 34 фоизи кичик миқдордаги коррупция орқали ишларни тез ҳал қилишларини ва бунга ижобий муносабатда эканликларини маълум қилишган.

Сўралган шахсларнинг 51 фоизи ишга киришда ҳамда 38 фоизи бепул бажарилиши лозим бўлган хизматлар кўрсатишда совға қабул қилиш ҳолатларини энг кўп тарқалган коррупция турлари сифатида эътироф этишган бўлса, 12 фоизи бундай ҳолатларга бирор марта дуч келмаганликларини маълум қилишган.

Тадқиқот натижасига кўра, пора миқдори 10.000 сўмдан 100.000.000 сўмгача бўлган ораликда бўлади. Бу миқдор мактабгача таълим тизимида ишга кириш учун 200 дан 400 АҚШ долларигача, олий таълим муассасаларида имтиҳон топширишда 80-100 минг сўм ҳамда соғлиқни сақлаш тизимида бемор кўриги учун 15-20 минг сўмни ташкил қилади.

Шуни таъкидлаш лозимки, фуқаролар томонидан давлат органларига ишга кириш учун ўртача 1000 АҚШ доллари миқдорида, ОТМда ўқитувчи бўлиб ишга кириш учун 500 АҚШ доллари, соғлиқни сақлаш муассасасида ҳамшира бўлиб жойлашиш учун 200 АҚШ доллари ҳамда иқтидорли болани махсус мактабгача таълим муассасасига жойлаштириш учун 300 АҚШ доллари миқдорида пора берилади.

Худди шундай ҳолат ҳудудларда ҳам кузатилади. Хусусан, ўқув муассасаси ўқитувчилик учун 200 дан 400 АҚШ долларигача, поликлиника ҳамширалиги учун 400 дан 500 АҚШ долларигача, туғруқ комплексига врач бўлиб жойлашиш учун 800 АҚШ доллари ҳамда МТМ тарбиячилиги учун 200-400 АҚШ доллари “сўралади”.

Давлат харидлари учун белгиланган субсидияларнинг 20 фоизи “откат”ларга сарфланади.

77 фоиз ҳолатларда фуқаролар коррупция фактлари хусусида хабар беришга тайёр эканликларини, шулардан 34,3 фоизи коррупцияни бартараф этиш учун, 22 фоизи анонимлик сақланганда, 6,5 фоизи хавфсизлигини сақлаган ҳолатда ҳамда 4,2 фоизи моддий мукофот учун хабардор қилишларини билдиришган.

Шунингдек, сўралганларнинг 23 фоизи коррупция факти тўғрисида хабар беришга тайёр эмасликларини маълум қилишган. Шулардан 14 фоизи хабар берилган тақдирда ҳам бирор нима ўзгармаслиги сабабли ҳамда 6 фоизи оқибатдан хавотирланишганлиги сабабли хабар бермасликларини билдиришган.

Ушбу кўрсаткич ҳудудлар кесимида таҳлил қилинганда Сирдарё (92,1%), Бухоро (85,4%), Фарғона (83,9%) ҳамда Самарқанд (83,5%) вилоятларида фуқароларнинг коррупция фактлари тўғрисида

хабар беришга тайёрлик даражаси энг юқори эканлигини кўришимиз мумкин. Сирдарё вилоятидан сўралган шахсларнинг деярли барчаси анонимлик сақланган тақдирда хабар беришларини маълум қилишган.

Ушбу кўрсаткич Қорақалпоғистон Республикаси (33,1%) ҳамда Қашқадарё (27,9%) вилоятларида энг паст нуқтасига етган.

Давлат хизматчилари орасида ҳам фуқаролар орасида ҳам маиший коррупцияга бўлган муносабат етарлича толерант эканлигини кўришимиз мумкин.

Халқаро ва миллий тажрибадан келиб чиқиб, маиший коррупция даражаси юқорилигининг сабаблари сифатида қуйидагиларни кўришимиз мумкин:

давлат бошқарувида бюрократиянинг кўплиги, давлат органлари фаолиятининг етарли даражада шаффоф эмаслиги;

давлат хизматчиларининг ташаббускор хатти-ҳаракатларига хайрихоҳ бўлмасдан, ретроактив муносабатда бўлиш;

коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат ва идоравий стратегияларнинг давр талабига мос келмаслиги;

барча даражадаги давлат хизматчиларининг коррупциявий хулқ-атворларини таҳлил қилиш методологиясининг мавжуд эмаслиги;

давлат ва идоравий даражада коррупцияга қарши кураш бўйича бошқарув ва назоратни етарли даражада ташкил этилмаганлиги;

аҳолида коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш борасида амалий чора тадбирларни етарли даражада олиб бормаслик;

давлат хизматида қабул қилиш ва давлат хизматини ўташ ҳамда ушбу жараёнда коррупциявий ҳолатларни олдини олиш, аниқлаш ва бартараф этишнинг самарали механизмлари мавжуд эмаслиги;

давлат органлари ва таркибий тармоқларда коррупцияга қарши курашиш бўйича назарий билимлар ҳамда моддий таъминот мавжуд эмаслиги ва бошқалар [10, Б.32].

Хорижий давлатларда кундалик коррупцияни бартараф этиш бўйича бир қатор самарали методлар ишлаб чиқилган. Улар сирасига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

1. Давлат хизматчиларида деонтологик стандартларни ҳамда антикоррупцион ахлоқ-одоб қоидаларини жорий этиш. Бунда ҳам давлат хизматчиси ҳам фуқаро сифатида ахлоқий тарбия назарда тутилмоқда.

Тарбиявий характерга эга ҳамда психологик жиҳатдан таъсир ўтказувчи тадбирлар (курс, тренинг, семинар, акция, аттестация ва бошқалар), “Давлат хизмати тўғрисида” Қонун қабул қилиниши, манфаатлар тўқнашувини олдини олиш, давлат хизматчиларининг одоб-ахлоқ кодексларини ишлаб чиқиш каби чора-тадбирларнинг самарасини оширишга хизмат қилади.

Коррупцияга муросасиз тарбияни шакллантиришда фаоллик ва самарадорлик давлатнинг қайси цивилизацияга ҳослигига боғлиқ. Полиция (ички ишлар) органларида коррупцияга нисбатан негатив муносабатни шакллантириш, фуқаролик жамиятига нисбатан (Ғарбий Европа) ёки давлатга нисбатан (Конфуцийлик) ҳурматга асосланган давлатларда энгилроқ кечади.

Бироқ, айрим давлатларда фуқаролар яқин кишилари, яқин қариндошларининг яхши яшаши “мавҳум” бўлган жамиятнинг ёки давлатнинг манфаатларидан устунроқ қўйиш каби ақидалар мавжуд. Бундай маданият муҳитида коррупцияга қарши курашиш ахлоқ одобини шакллантириш бўйича чора-тадбирлар расмий тус олиб, ўзига хос бир ритуал сифатида қабул қилинади ҳамда амалда бирор самара келтирмайди. Ўз ўрнида, айрим фуқароларнинг коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги алоҳида чақирик жамиятнинг етарли даражада кўллаб-қувватламаслиги натижасида давлат органларидан бундай “танқидчи” ларнинг чиқариб ташланишига сабаб бўлади.

2. Давлат хизматчилари моддий таъминотини яхшилаш уларнинг етарли даражада моддий таъминланмаганлиги коррупцияга сабабчи бўлишини мумкинли тўғрисидаги стимуллардан келиб чиқади.

Бунинг акси ўралок, хизмат учун яхши шароитлар яратилганда ходимлар ўз касбларини ҳурмат қилишга ҳамда онгли равишда коррупциявий ҳолатларга йўл қўймасликка ҳаракат қилишади. Хизматда барқарорликни таъминлаш мақсадида ходимлар моддий таъминоти рағбатлантирилмоқда. Булар сирасига фақатгина юқори маошгина эмас, балки ижтимоий имтиёзлар, шу жумладан, имтиёзли кредитлар, сифатли тиббий хизмат олиш, олий таълим билан боғлиқ имтиёзлар ёки юқори пенсия таъминоти билан боғлиқ имтиёзларни ҳам қўшиш мумкин.

3. Коррупцияга қарши кураш тўғрисида маъмурий-ҳуқуқий чора тадбирларни ҳамда тартибларни шакллантириш.

Мазкур йўналиш ўзида коррупцияга қарши курашиш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни такомиллаштиришни, шунингдек, давлат хизматчиларининг фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга махсус коррупцияга қарши кураш стандартларини киритишни назарда тутди. Коррупция ҳолатларини таъқиқловчи ҳуқуқий нормалар коррупциявий муносабатларга чек қўйувчи ҳамда инсон факторини истисно қилувчи маъмурий процедуралар билан бойитилади. Булар жумласига ходимлар самарадорлигини баҳолаш, режавий аттестациялар, норасмий алоқаларни олдини олишга қаратилган ходимларнинг мажбурий вертикал ва горизонтал ротацияси (Германияда 7 йил, АҚШда 5 йил) кабиларни киритиш мумкин.

4. Ходимларнинг коррупцияга мойиллигини пасайтириш мақсадида самарали чора тадбирларни амалга ошириш. Бу йўналиш ўзида бир биридан мустақил бўлган ташкилотларни ички идоравий ҳамда ташқи жамоат бирлашмаси сифатида бир нечта коррупцияга қарши курашувчи марказларнинг фаолият юритишини назарда тутди.

Барча давлатларда давлат органлари ходимлари орасида коррупциявий ҳолатларни олдини олишга қаратилган махсус таркибий тармоқлар (инспекциялар, касб-этикасига риоя қилиш бўйича комиссиялар, ички хавфсизлик бўлимлари, коррупцияга қарши комплаэнс назорат бўлимлари ва бошқалар) ташкил этилади. Ушбу вазифаларни бажариш учун айрим ҳолларда махфий тартибда ишлайдиган ходимлар ҳам жалб қилинади.

Жумладан, 1993 йилдан буён Скотланд-Ярдда тадбиркорлик субъекти никоби остида ўта махфий “арвоҳлар бўлинмаси” деб аталувчи коррупцияга қарши курашувчи таркибий тармоқ фаолият юритиб келмоқда. Ўзбекистон Республикасида бунга ўхшаш институтлар қаторига “назорат остида сотиб олиш”ни киритишимиз мумкин.

5. Ходимларнинг турмуш тарзи ва даражасини мониторинг қилиб, иш ҳақи миқдорига номутаносиб ҳаражатларни ҳамда қимматга тушадиган сеvimли машғулотларини аниқлаш (энг аввало таваккалчиликка асосланган ўйинлар), шунингдек, ходимларнинг ишдан ташқари вақтда, ижтимоий тармоқларда ҳамда танишлари орасида ўзларини тутишларини ўрганиш. Бунда дунёнинг 60 дан ортиқ давлатларида қўлланиладиган давлат хизмати ходимларининг даромадлари, ҳаражатлари ва манфаатларини декларация қилиш тизими назарда тутилмоқда.

6. Давлат хизматчилари учун анти-коррупциявий текширувилар ҳамда стресс-тестлари. Коррупцияга мойилликни аниқлашга қаратилган энг оммабоб текширув услублари сифатида коррупцияга мойилликни аниқлашга қаратилган махсус тестлар, стресс-тестлар, полиграф тестлари ҳамда назорат хариди каби услубларни кўришимиз мумкин. Бу учун сунъий тарзда ходимнинг пора олиши учун қулай шарт-шароит яратилади ҳамда унинг ўз нафсини тия олиши ёки ололмаслиги текширилади. Грузия, Қозоғистон, Молдова Республикалари ҳамда 20 дан ортиқ давлатларда бу турдаги текширувларга норматив-ҳуқуқий ҳужжат билан рухсат берилган. Шу жумладан, давлат хизматчисининг коррупциявий ҳатти-ҳаракатларини яширишга уринган ходимларни ҳам интизомий жавобгарликка тортиш белгиланган [11, Б.22].

7. Давлат органлари ва таркибий тармоқлар ходимларининг коррупциявий ҳатти-ҳаракатлари учун раҳбарларнинг шахсий ва коллегиял жавобгарлиги институтини жорий этиш.

Самарали ташкил этилган ички идоравий назорат ходимларнинг коррупциявий ҳуқуқбузарликлар учун шахсий маъсуллиги принципини шакллантиради. Хорижий давлатларда коррупциявий ҳуқуқбузарликлар содир этганликлари учун жиноий, маъмурий ҳамда интизомий жавобгарликка тортилган шахсларнинг очиқ реестри эълон қилинади. Шунингдек, коррупциявий жиноят содир этган шахсларнинг келгусида давлат органлари масъул мансабдор шахслари сифатида ишлашларига таъқиқ қўйиш амалиёти мавжуд. Хорижий давлатлар тажрибасида ходимларнинг коллегиял жавобгарлиги институти мавжуд. Бирор бир ходимнинг коррупциявий ҳатти-ҳаракатлари аниқланган тақдирда унинг раҳбарияти, ҳамкасблари ва қўл остидаги шахсларнинг фаолияти ҳам ички хавфсизлик бўлинмалари томонидан текширилиши белгиланган. Коррупциявий ҳатти-ҳаракат содир этганлиги аниқланган ходим “ишонч йўқотилганлиги” оқибатида ишдан бўшатилади ҳамда бундай ҳатти-ҳаракатларни олдини ололмаган раҳбар шахсий жавобгарликка тортилади.

Шунингдек, давлат органлари раҳбарларининг тизимда қонун бузилиши ҳолатлари қўпайганлиги оқибатида сиёсий жавобгарлиги масаласи ҳам хорижий давлатларда актуал ҳисобланади. Жумладан, Қозоғистон Республикасида қўл остидаги ходимларининг коррупциявий жинояти учун суд ҳукми чиқиши билан, унинг раҳбари 10 кун ичида вазифасидан озод этилиши лозим.

8. Давлат органлари ва хизматчилари фаолиятини ташқаридан объектив текшириш тизимини жорий этиш.

Коррупцияга қарши ички идоравий назорат ўзида профилактика қилиш ёки фoш этиш

функцияларини ўз ичига олишини инobatга олиб ушбу тизим самарали ташқи назорат билан (жамоатчилик, парламент, маъмурий, молиявий ҳамда фуқаролик кабилар) тўлдирилиши лозим. Бунда барча даражадаги раҳбарларлар фаолиятининг очиклиги, аниқлиги ҳамда ҳисобдорлиги назарда тутилмоқда. Бу борада коррупцияга қарши кураш бўйича “краудсоурсинг” тизими, оммавий ахборот воситалари, нодавлат ташкилотлари, давлат оргналари ҳузуридаги жамоатчилик кенгашлари ҳамда бевосита фуқароларнинг тутган ўрни юқори ҳисобланади. Коррупцияга қарши курашиш бўйича “I paid bribe” ва шунга ўхшаш краудсоурсинг платформалари дунёнинг 50 дан ортик давлатларида қўлланилади (ХХР, Ҳиндистон, Корея Республикаси, Буюк Британия, Украина, Қозоғистон ва бошқалар) [12, Б.16].

Хорижий давлатларда давлат органлари фаолиятини назорат қилишнинг бошқа кўринишлари ҳам мавжуд. Жумладан, Нидерландияда ҳар йили Бош вазир парламентга аниқланган коррупциявий жиноятлар ҳамда уларни бартараф этишда амалга оширилган ишлар тўғрисида ҳисобот беради.

9. Коррупцияга оид фактларни аниқлашга ўз хиссасини қўшган фуқароларни рағбатлантириш институтини қўллаш.

Давлат хизматчиларининг ноқонуний хатти-ҳаракатларини ҳамда коррупцияга оид фактларни аниқлашга ўз хиссасини қўшган фуқароларни рағбатлантириш тизими дунёнинг кўплаб мамлакатларида мавжуд. Бунда, авваламбор, кўнгилли хабар берувчи шахсларни, улар аноним тарзда хабар қолдирган тақдирда ҳам рағбатлантиришнинг пухта ишланган алгоритминини тузиб чиқиш назарда тутилмоқда.

Хусусан, Хитойда полиция оргналарига коррупция ҳолатлари тўғрисида хабар берган шахслар катта миқдордаги пул маблағлари билан рағбатлантирилади. Масалан, хабар берган шахс қоида тариқасида жиноят иши юзасидан мусодара қилинган мол-мулк қийматига тенг миқдорда пул маблағи билан мукофотланади. АҚШда эса, коррупция тўғрисида хабар берган шахсга рекорд 50 млн. АҚШ доллари миқдорида мукофот пули берилганлиги қайд этилган.

10. Коррупцияга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни ва давлат бошқарувини такомиллаштириш. Бу борада, коррупциявий хавф-хатарларни минималлаштириш учун зарурлигини барча бирдек тан олади:

давлат органларининг фаолиятини очиклигини таъминлаш, фуқароларда ҳукумат қарорлари, бюджет харажатлари, давлат органларининг молиявий ҳолати ҳамда бошқалар тўғрисида эркин маълумот олишлари имкониятини яратиш;

самарали ҳамда ақлли бошқарув принципларини жорий этиш. Бу тадбирларни институционал ислохотлар ўтказиш ҳамда бошқарув жараёнини децентрализациялаш ҳамда бюрократиядан ҳоли этиш орқали амалга ошириш мумкин;

фуқаролик жамияти институтларининг фаоллигини, аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш ҳамда фуқароларда коррупция фактларига нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш.

Коррупцияга қарши курашишда идоровий чора тадбирларни амалга оширишда халқаро ташкилотлар томонидан қуйидаги асосий принципларга таяниш тавсия этилган:

коррупцияга қарши курашиш бўйича сиёсатни ишлаб чиқишда тизимлиликка ва тартибга риоя этиш;

коррупциявий хавф-хатарларни таҳлил қилиш тизимини жорий этиш;

давлат органларининг коррупцияга қарши курашиш бўйича сиёсатини амалдаги қонунчиликка ва умумэътироф этилган нормалар талабларига жавоб беришини таъминлаш;

раҳбариятнинг шахсан жавобгарлиги ҳамда намунасига таяниш;

юқори даражали касб-этика қоидаларига риоя этишда ҳамда коррупциявий хулқ-атворга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришда ходимларнинг бевосита жалб этилиши;

замонавий ахборот коммуникация технологияларини фаол тарзда қўллаган ҳолда, бошқарув жараёнида раҳбарларнинг дискрецион ваколатларини камайтириш ҳамда коррупциявий ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлаш.

Хулоса ўрнида шунини таъкидлаш мумкинки, халқаро тажрибага асосан пухта ишланган стратегия билан маиший коррупцияни 3 даражада камайтириш мумкин.

Биринчи – Давлат даражасида (давлат стратегияларини, коррупцияга қарши курашиш бўйича дастурларни, махсус норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш, давлат бошқаруви тизимини такомиллаштириш, давлат хизматини децентрализация қилиш ва бюрократиядан ҳоли этиш, кадрлар бўйича самарали сиёсат олиб бориш, давлат хизматларини рақамлаштириш, коррупцияга қарши курашиш ва ҳуқуқий саводхонликни ошириш бўйича ўқув машғулотилари ўтказиш бўйича дастурлар ишлаб чиқиш ва бошқалар);

Иккинчи – идоровий даражада (коррупцияга қарши курашиш бўйича стратегиялар ва дастурларни ишлаб чиқиш бўйича ишчи гуруҳлар ташкил этиш, коррупциявий хавф-хатарларни таҳлил этиш, кадрларни танлаш, тайёрлаш, жойлаштириш, аттестация қилиш, ротация қилиш ва назорат қилиш бўйича ишларни мувофиқлаштириш, кадрлар, моддий ва молиявий таъминот соҳасида коррупцияга қарши курашувчи таркибий тармоқ ташкил этиш, фуқароларга давлат хизматини кўрсатишда коррупцияни бартараф этиш бўйича регламент ишлаб чиқиш, касб-этика қоидаларига риоя этишни таъминлаш, манфаатлар тўқнашувини олдини олиш ва бошқалар);

Учинчи – давлат органининг таркибий тармоғи даражасида (коррупцияга қарши корпоратив этикани шакллантириш, ҳуқуқий билимларни ошириш, ҳалолликни тарғиб қилиш, хулқ-атворга нисбатан юқори даражада талаблар жорий этиш, давлат хизматларини кўрсатиш сифати ва муддатларини яхшилаш ва бошқалар).

Шунингдек, “Давлат фуқаролик хизмати тўғрисида”ги, “Давлат хизматчисининг одоб-ахлоқ кодекси тўғрисида”ги, “Манфаатлар тўқнашувини олдини олиш тўғрисида”ги, “Коррупцияга қарши курашиш Агентлиги тўғрисида”ги, “давлат хизматчиларининг даромадларини, мол-мулкларини ҳамда манфаатлар тўқнашувини декларация қилиш тўғрисида”ги, “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг коррупцияга қарши экспертизаси тўғрисида”ги ва давлат хизматчисининг мақомини, унинг ҳуқуқ ва эркинликларини белгиловчи, хизматни ўташдаги чегаралар ва таъқиқларни ўрнатувчи ҳамда коррупцияга қарши курашиш бўйича чора тадбирларни такомиллаштирувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни имкон қадар тез қабул қилиш мақсадга мувофиқ.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ledeneva, A. (ed.). 2018. The Global Encyclopedia of Informality: Understanding Social and Cultural Complexity, Volume 1. London: UCL Press. P.153 // URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10041167/1/>
2. Argandoña, A. (2017a). Petty corruption—Facilitating payments and grease money. In M. S. Aßländer & S. Hudson (Eds.), The handbook of business and corruption: Cross-sectoral experiences (pp. 49–70). Bingley: Emerald Publishing Limited. // URL: <https://doi.org/10.1108/978-1-78635-445-720161004>
3. Argandoña, A. (2017b). Private and public corruption: Facilitating payments. In C. Rowley & Marie dela Rama (Eds.), The changing face of corruption in the Asia Pacific: Current perspectives and future challenges (pp. 71–79). Cambridge: Elsevier. — // URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-101109-6.00005-8>
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат бошқаруви органлари ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари ходимларининг одоб-ахлоқ намунавий қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида” ги қарори. 2016 йил 2 март // URL: <https://lex.uz/docs/2911869>
5. Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида” Қонуни 2017.03.01. ЎРҚ-419-сон // URL: <https://lex.uz/docs/3088008>
6. 2020 йилдаги Коррупцияни қабул қилиш индекси // URL: <https://www.transparency.org/en/>
7. URL: <https://www.eiu.com/n/>
8. Expanding freedom and democracy // <https://freedomhouse.org/>
9. Муаллиф томонидан ўтказилган кузатувлар
10. Jamie M. Sommer (2017) Grand and petty corruption: a cross-national analysis of forest loss in low and middle-income nations, Environmental Sociology, // URL: <https://scholar.google.se/citations?user=1pPIfu0AAAAJ&hl=en>
11. Claudia Baez-Camargo, Paul Bukuluki, Richard Sambaiga, Tharcisse Gatwa, Saba Kassa & Cosimo Stahl (2020) Petty corruption in the public sector: A comparative study of three East African countries through a behavioural lens, African Studies // URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00020184.2020.1803729?needAccess=true>
12. Magyar B.; Madlovics B. From Petty Corruption to Criminal State. Intersections. East European Journal of Society and Politics, [S.l.], v. 5, n. 2, July 2019. // URL: <https://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/article/view/504>